

Əhməd Cavadın “Azərbaycan bayrağına” şeirinin tədrisi təcrübəsindən

Vəfa Məmmədova

Qax şəhər T.İsmayılov adına 5 nömrəli tam orta məktəb, müəllim. Azərbaycan.

E-mail: vefarif@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-7548-6517>

XÜLASƏ

Ölkəmiz müstəqilliyini bərpa edəndən sonra təhsil sahəsində həyata keçirilən islahatlar fənn proqramlarında da dəyişikliyin, yenilənmənin aparılmasına səbəb oldu. Ədəbiyyat fənni üzrə yeni təhsil proqramının (kurikulumun) hazırlanması dərsliklərin məzmununda ciddi dəyişikliyə imkan yaratdı. Yaradıcılığının öyrənilməsinə sovet dönəmində qadağa qoyulmuş bir çox ədiblərimizə məktəb dərsliklərində yer verildi. Belə sənətkarlardan biri də Əhməd Cavad idi. Aşağı siniflərdə şairin “Göygöl” şeiri, XI sinifdə isə həyatı, yaradıcılığı və “Səsli qız” poeması tədris edilməyə başlandı. Məqalədə bu cəhətlər diqqət mərkəzində saxlanılmış, şairin tərbiyəvi təsiri ilə seçilən “Azərbaycan bayrağına” şeirinin öyrədilməsi yolları açıqlanmışdır.

AÇAR SÖZLƏR

lirika, lirik şeir, fəal təlim, texnologiya, metod

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

göndərilib: 19.10.2022
qəbul edilib: 12.12.2022

MƏQALƏNİ ÇAPA MƏSLƏHƏT BİLƏN

Pedaqogika üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent Bilal
Həsənlı

From the experience of teaching Ahmad Javad's poem "Azerbaijan bayraghina"

Vafa Mammadova

Teacher of Gakh city secondary school No.5 named after T.Ismayilov.

Azerbaijan. E-mail: vefarif@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0001-7548-6517>

ABSTRACT

After the reconstruction of our country's independence, the reform implemented in the field of education has led to changes and updates in subject programs. The development of a new education program (curriculum) for the subject of literature has led to significant changes in the content of textbooks. Many of our poets, whose work was banned during the Soviet era, were included in school textbooks. One such spectacular artist was Ahmad Javad . The poet's poem "Goygol" was taught in the lower grades, and his life, creativity and the poem "Səsli qız" had been taught in the 11th grade. The article pays attention to these details and explains the ways of teaching the poet's poem "Flag of Azerbaijan" which has a great educational effect.

KEYWORDS

lyrics, lyric poem,
active training,
technology, method

ARTICLE HISTORY

Received: 19.10.2022

Accepted: 12.12.2022

Giriş / Introduction

Azərbaycanın görkəmli şairi Əhməd Cavad Məhəmməd oğlu Axundzadə yaradıcılığa lirik şeirlərlə başlamış, yaradıcılığı boyunca da lirikaya üstünlük vermişdir. Lakin çap olunmuş əsərlərindən onun siyasi lirikaya daha çox üstünlük verdiyi aydın görünür. Müxtəlif mövzularda qələmə aldığı lirik şeirlərin hər biri sənətkarın həqiqi istedadının təsdiqi kimi qəbul edilmişdir. Onun 1919-cu ildə çap olunmuş “Dalğa” adlı kitabında toplanmış şeirlərinin əksəriyyəti siyasi lirika nümunəsi kimi dəyərləndirilir. Həmin şeirlərdən olan “Azərbaycan bayrağına” istər yayıldığı dövrdə, istərsə də sonralar oxucuların böyük marağına səbəb olmuşdur. Şeiri bu gün də həyəcansız oxumaq mümkün deyil. Şairin coşqun hissləri, həyəcan və fərəhi elə ilk misralardan oxucuda əsərin ideya-məzmununa uyğun ovqatın yaranmasına səbəb olur.

Şeirin yaranma tarixi haqqında qısa giriş sözü şagirdlərdə əsərə böyük maraq oyadır.

Əsərin IX sinifdə tədrisinə 2 dərs saati ayrılmışdır.

Birinci saat

Mövzu: Əhməd Cavad. “Azərbaycan bayrağına” əsərinin məzmunu üzrə iş.

Standartlar:

1.1.1. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeir və süjetli əsərlərdə (poema, hekayə, povest, roman, dram) tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərdən, sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.

1.1.5. Müxtəlif vəznli (heca, əruz, sərbəst) şeir, süjetli ədəbi nümunələrdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini (metonimiya, inversiya, simvol) müəyyənləşdirir.

Təlim nəticələri:

1. Şeirdə tanış olmayan sözlərin mənasını lüğətlərin köməyi ilə aydınlaşdırır.
2. Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.

İş forması: Qruplarla iş

İş üsulu: Beyin həmləsi, Müzakirə

İntegrasiya: Azərbaycan tarixi

Resurslar: iş vərəqləri, marker, dərslik, kompüter, proyektor

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Dərs Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin səslənməsi ilə başlayır və şagirdlərin diqqəti monitorda əks olunmuş aşağıdakı misralara yönəldilir.

Daim ucalasan! Savaş günündə

Əsgər silahıyla səni tən görüm.
Yalnız zəfər çalmış şəhid önündə
Səni alqış üçün əyilən görüm
[B.Vahabzadə].

Qabaran tunc köksümüzdür qalxanımız, sipərimiz,
Əvvəl-axır qıracağız qart düşmənin belini biz.
Alovlarda, çovğunlarda daim yaşa dolasıyıq,
Od yurdunda od tükənsə, özümüz od olasıyıq
[X.Rza Ulutürk].

Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
[Ə Cavad].

Şagirdlərə belə bir sualla müraciət edilir: Sizcə, bu şeir parçalarını birləşdirən ümumi cəhətlər hansılardır?

- vətənpərvərlik ruhu;
- cəsurluq hissləri;
- qəhrəmanlıq duyğusu;
- dövlət rəmzlərinə həsr olunması.

Tədqiqat sualı: *Azərbaycanın dövlət rəmzi olan bayrağa həsr olunan əsərlərdə, sizcə, daha çox hansı hiss və düşüncələr öz əksini tapmalıdır?*

Tədqiqatın aparılması:

Şagirdlər 4 qrupa bölünür. Hər qrup şeirin bir bəndi üzərində iş aparır. Bunun üçün qruplara şeirin bir bəndi və tapşırıqların yazıldığı iş vərəqləri təqdim edilir.

Qruplara verilən tapşırıqlar:

1. Verilmiş bənddəki tanış olmayan söz və ifadələrin mənasını lüğətdən istifadə etməklə və ya kontekstə uyğun olaraq şərh edin.
2. Verilmiş bənddəki bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirin.
3. İkihissəli gündəlikdə qeydlər edin.

1.

Bənddə daha çox diqqəti cəlb edənlər	Bunun səbəbi

Təqdimat: Qrup işləri başa çatdıqdan sonra hər bir qrupun təqdimatı dinlənilir. Digər qruplar təqdimatı diqqətlə dinləyərək qeydlər edirlər. Xüsusilə bəndin ifadəli oxusu zamanı sözlərin tələffüzünə, səs tonuna diqqət yetirilir. Şagirdlərin təqdimatları təxminən aşağıdakı formada olur:

I qrup:

1. Verilmiş bənddəki tanış olmayan söz və ifadələrin mənasını lüğətdən istifadə etməklə və ya kontekstə uyğun olaraq şərh edin.

Türküstan – türklərin yurdudur.

Quzğun dəniz – (“Kaspi dənizi”, “Xarəzm dənizi”, “Gürgən dənizi”, “Mazandaran dənizi”) Xəzərin qədim adlarından biridir.

Ərməğan – hədiyyə deməkdir.

2.

Bədii təsvir və ifadə vasitəsi işlənmiş cümlələr	Bədii təsvir və ifadə vasitəsinin növü
Türküstan yelləri öpüb alını	metafor
Söyləyir dərini sana, bayrağım! Ərməğan yollasın yara, bayrağım!	bədii xitab

3.

Bənddə daha çox diqqət cəlb edənlər	Bunun səbəbi
Üçrəngli əksini Quzğun dənizdən Ərməğan yollasın yara, bayrağım!	Bu misralarda bayrağımızın rəngləri xatırlanır və bu rənglərin Xəzər dənizində əks olunması onun müqəddəsliyini bir daha sübut edir.

II qrup:

1. *Turan* – Mərkəzi Asiyada tarixi bir ərazidir. Əsl turanlılar Turun nəslindən olan bir türk qəbiləsidir.

Dövlət quşu – zənginliyə, xoşbəxtliyə, səadətə qovuşmaq mənasını verir. Həmçinin gözlənilməz uğur qazanmaq mənasında işlədilən ifadədir.

2.

Bədii təsvir və ifadə vasitəsi işlənmiş cümlələr	Bədii təsvir və ifadə vasitəsinin növu
Kölgən dövlət quşu, qondu başıma.	təşbeh
İzin ver gözümdə coşan yaşıma Dinlətsin dərđini aha, bayrağım!	metafor
Dinlətsin dərđini aha, bayrağım!	bədii xitab

3.

Bənddə daha çox diqqət cəlb edənlər	Bunun səbəbi
Gedərkən Turana çıxdın qarşıma, Kölgən dövlət quşu, qondu başıma.	Turana gedərkən bayrağın kölgəsinin üstünə düşməsini şair başına qonan dövlət quşuna, yəni ona xoşbəxtlik və səadətin nəsib olduğunu işarə edir.

III qrup:

1. *Qayı xan soyu* – Oğuzların boz ox qolundan, osmanlıların da mənsub olduğu bir boy.

qucamış – ucalmış

bəg – bəyənmək

2.

Bədii təsvir və ifadə vasitəsi işlənmiş cümlələr	Bədii təsvir və ifadə vasitəsinin növu
Gətirdin könlümə səfa, bayrağım!	metafor, bədii xitab

3.

Bənddə daha çox diqqət cəlb edənlər	Bunun səbəbi
Qayı xan soyundan aldığı rəngi, Elxanın övladı, dinin dirəgi.	Bayrağın rəngini məhz türk soyundan alması göstərilir. Milli dövlətçilik ənənələrini izləyərək bu müqəddəs Oğuz-Türk yurdunda mövcud olmuş məşhur Elxanilər dövlətinə işarə edir.

IV qrup:

1. Sığınmaq – təhlükədən etibarlı bir yerdə gizlənmək və ya birinə pənah gətirmək, himayəsi altına girmək, daldalanmaq.

Kölgən düşən mübarək yer – kölgənin düşdüyü müqəddəs, əziz yer.

2.

Bədii təsvir və ifadə vasitəsi işlənmiş cümlələr	Bədii təsvir və ifadə vasitəsinin növü
Allahın yıldızı, o gözəl pəri, Sığınmış qoynunda Aya, bayrağım!	metafor, təşbeh
Köksümdə tufanlar gəldim irəli	mübaligə
Sığınmış qoynunda aya, bayrağım!	bədii xitab

3.

Bənddə daha çox diqqət cəlb edənlər	Bunun səbəbi
Allahın yıldızı, o gözəl pəri, Sığınmış qoynunda Aya, bayrağım!	Bayrağın üzərindəki ay və ulduza işarə edilir. Ulduzun gözəl pəri adlandırılması şairin bayrağa olan sevgisinin poetik dildə əks olunmasıdır.

Müzakirə və nəticələrin çıxarılması

Şeir özünün bədii təsir gücü, səmimiyyəti və dövlətçilik dəyərlərinə vətəndaşlıq məhəbbəti ilə seçilən, bədii-estetik əhəmiyyətilə diqqəti cəlb edən əbədiyaşar bir əsərdir. Şeirə diqqət edilsə görünər ki, şair bayrağı yalnız tərənnüm və vəsf etmir, həm də onun üzərində əks olunan rəmzi işarələrin mənasını açır, onun müqəddəsliyi və ucalığını hiss etdirir, hətta milli dövlətçilik tarixinə nəzər salır, dövlətçilik ənənələrini izləyərək bu müqəddəs Oğuz-Türk yurdunda mövcud olmuş məşhur Elxanilər dövlətini xatırladır.

Qiymətləndirmə

Standartlar	I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1.1.1.	Tanış olmayan sözlərin mənalarını lüğət və sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənalarını lüğətlərdən, sorğu kitablarından suallar verməklə və kömək əsasında aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənalarını, əsasən, lüğətlərdən, sorğu kitablarından aydınlaşdırır.	Tanış olmayan sözlərin mənalarını lüğət və sorğu kitablarından istifadə etməklə aydınlaşdırır.
1.1.5.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin bəzilərini müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini suallar verməklə və kömək əsasında müəyyənləşdirir.	Şeirdə, əsasən, bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.

İkinci saat

Mövzu: Əhməd Cavad. "Azərbaycan bayrağına" əsərinin təhlili üzrə iş.

Standartlar:

1.2.3. Bədii nümunələrdə təsvir və ifadə vasitələrinin (metonimiya, inversiya, simvol) rolunu aydınlaşdırır.

1.2.4. Bədii nümunələrin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini və konfliktini şərh edir, onlara əsaslandırılmış münasibət bildirir.

2.1.2. Mövzuya, problemə müqayisə və ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirir.

Təlim nəticələri:

1. Şeirin təsir gücünün artmasında bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
2. Şeirin mövzunu, ideya-bədii xüsusiyyətlərini şərh edir, onlara əsaslandırılmış
3. münasibət bildirir.
4. Şeirin mövzuna müqayisələr, ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirir.

İş forması: Qruplarla iş, fərdi iş

İntegrasiya: Azərbaycan tarixi

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Dərs “Azərbaycan bayrağına” mahnısının səsləndirilməsi ilə başlanır. Şagirdlərin diqqəti mahnının “Qardaş türkün bayrağı” sözlərinə yönəldilir. Onların fikirləri dinlənildikdən sonra tədqiqat sualı formalaşır.

Tədqiqat sualı: “*Şeirdə yalnız Azərbaycanın deyil, bütün türk xalqlarının müstəqillik, azadlıq ideyası ifadə edilib*” fikrini doğru hesab etmək olarmı?

Tədqiqatın aparılması: Qruplarla iş

I qrup:

1. Sizcə, əsər hansı mövzuda yazılmışdır? Şeiri C.Cabbarlının “Azərbaycan bayrağına” şeiri ilə müqayisə etməklə fikrinizi əsaslandırın.

Hansı əsasa (əlamətə) görə müqayisə edilir?	Ə.Cavadın “Azərbaycan bayrağına”	C.Cabbarlının “Azərbaycan bayrağına”
Mövzuya görə		
Məzmununa görə		

2. Bayrağa aid sinkveyn qurun:

Bayraq

II qrup:

1 . Əsərdə əksini tapmış mətləblərdən hansını daha əhəmiyyətli hesab edirsiniz?

Əsərdə əksini tapan əsas mətləblər	Bunu təsdiq edən nümunələr	Mühüm hesab etdiyiniz mətləblərə münasibətiniz

2. Eylər-Venn diaqramındakı doğru fikirləri müəyyən edin.

I – Ə.Cavad "Azərbaycan bayrağına"

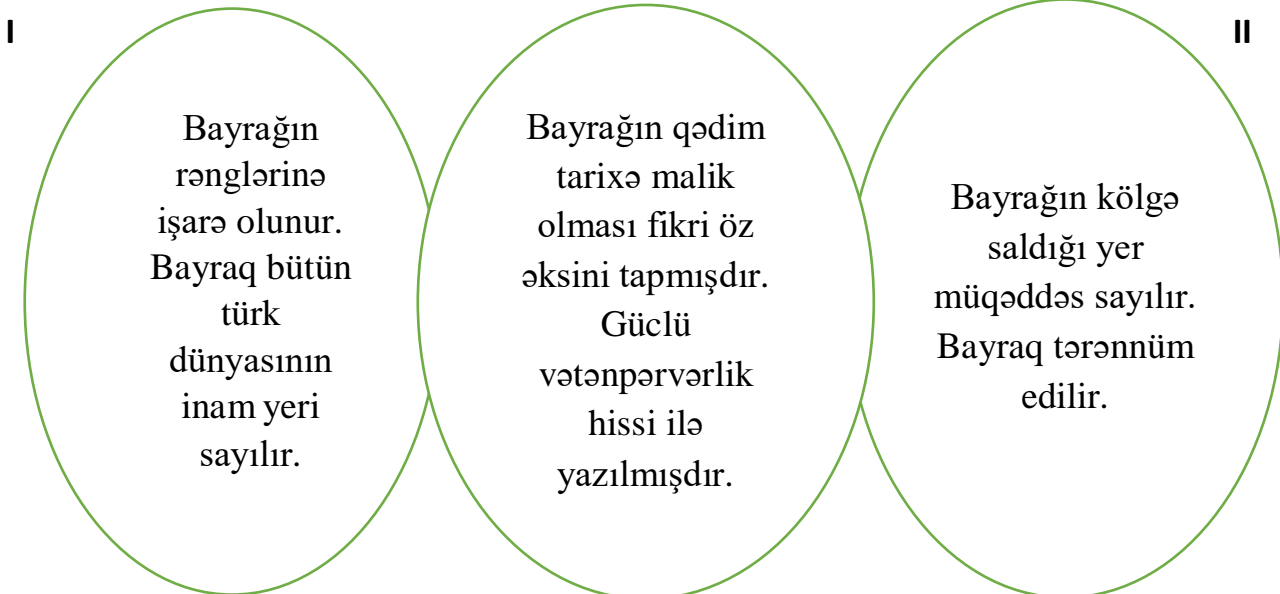
II – Torpağın üstünə kölgələr salan,

Mənim varlığımın cilasası – bayraq

Zəfərdən doğulmuş,

Göytürkdən qalan,

Qurdbaşlı bayrağın balası bayraq! [B.Vahabzadə].

III qrup:

1. Lirik qəhrəman haqqında aydın təsəvvür qazandınız. Onu necə səciyyələndirərsiniz?

Lirik qəhrəmanın xarakterindəki başlıca cəhətlər	Bunu təsdiq edən nümunələr	Lirik qəhrəmana münasibətiniz

2. Ə.Cavadın “Azərbaycan bayrağına” şeirinə aid sillogizm qurun.

IV qrup:

1. Əsərin bədii təsir gücünü artıran vasitələrin rolunu nümunələr əsasında aydınlaşdırın.

Əsərin bədii təsir gücünü artıran vasitələr	Onların rolunu nümunələr əsasında aydınlaşdırın
Sözlərin, ifadələrin uğurla seçilməsi	
Uğurlu qafiyələr	
Bədii təsvir vasitələri	
Bədii ifadə vasitələri	

2. Ə.Cavadın “Azərbaycan bayrağına” şeiri ilə bağlı doğru fikirləri müəyyən edin:

1. Milli bayrağın dalğalanmasından doğan qürur hissi öz əksini tapmışdır.
2. Bayrağın rəngləri maraqlı məcazlar vasitəsilə təqdim edilmişdir.
3. Lirik qəhrəman bayrağın kölgəsi düşən yerləri müqəddəs hesab edir.
4. Şəhid qanına boyanmış bayraq vətənin rəmzi sayılır.
5. Şeirdə lirik qəhrəmanın həyat sevgisi ifadə olunmuşdur.

V qrup:

1. Əsərdəki başlıca fikir – ideya, sizcə, nədir?

Əsərdəki başlıca fikir – ideya	Nə üçün belə düşünürsünüz?

2. Nöqtələrin yerinə uyğun gələn fikri müəyyənləşdirin:

Ə.Cavadın "Azərbaycan bayrağına" şeirinin lirik qəhrəmanı...

- inadkardır;
- soykökünə bağlıdır;
- vətənpərvərdir;
- dostu sədaqətlidir.

Təqdimat

I qrup:

Şagirdlər aydınlaşdırırlar ki, milli bayrağımıza həsr olunan digər əsərlərdən fərqli olaraq, bu şeirdə mövzu daha genişdir, elə buna görə də o, başqalarından məzmunca fərqlənir.

II qrup:

Əsərdə əksini tapan əsas mətləblər	Bunu təsdiq edən nümunələr	Mühüm hesab etdiyiniz mətləblərə münasibətiniz
Bütün türk xalqlarının taleyi	Türküstan yelləri öpüb alınını, Söyləyir dərdini sana, bayrağım!	Biz bir millət, iki dövlətlik. Şairin də məhz bu fikri əks etdirməsi şeirə olan marağı daha da artırır.

Məlumat mübadiləsi

Şagirdlərin fəal şəkildə dinləmələri təmin edilir, onlar bir-birinin işi ilə tanış olurlar.

Məlumatın müzakirəsi və təşkili

Qrup işinin təqdimatı zamanı səsləndirilmiş fikirlərə münasibət bildirilir.

Nəticənin çıxarılması, ümumiləşdirmənin aparılması

Şagirdlərdə belə bir qənaət formalaşır ki, müstəqilliyini əldə edən Azərbaycanın milli bayrağının parlament binasının üzərində ucaldılması şairdə böyük sevinc və qürur hissi yaratmış, türk xalqlarının da bu taleyi yaşamasını arzulamışdır.

Evdə iş. Esse: "Şeir haqqında düşündüklərim"

Qiymətləndirmə

Standartlar	I səviyyə	II səviyyə	III səviyyə	IV səviyyə
1.2.3.	Şeirdəki bəzi bədii təsvir və ifadə vasitələrini müəyyənləşdirir.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu suallar verməklə, müəllimin köməyi ilə aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu, əsasən, aydınlaşdırır.	Şeirdə bədii təsvir və ifadə vasitələrinin rolunu aydınlaşdırır.
1.2.4.	Şeirinin mövzusunun və konfliktini şərh edir.	Şeirinin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini və konfliktini şərh edir, suallar verir və müəllimin köməyi ilə əsaslandırılmış münasibət bildirir.	Şeirinin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini və konfliktini şərh edir, münasibətini, əsasən, əsaslandırır.	Şeirinin mövzusunun, ideya-bədii xüsusiyyətlərini və konfliktini şərh edir, onlara əsaslandırılmış münasibət bildirir.
2.1.2.	Şeirinin mövzusunun, onda qaldırılmış problemə müqayisələr, bəzi hallarda ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirir.	Şeirinin mövzusunun, onda qaldırılmış problemə qismən müqayisələr, ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirir.	Şeirinin mövzusunun, onda qaldırılmış problemə, əsasən, müqayisələr, ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirir.	Şeirinin mövzusunun, onda qaldırılmış problemə müqayisələr, ümumiləşdirmələr aparmaqla münasibət bildirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. Ədəbiyyat 8-9. (2021). Qiymətləndirmə tapşırıqları. DİM.
2. Həsənov B., Mustafayeva A., Verdiyeva N., Əliyev S. (2020). Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün "Ədəbiyyat" fənni üzrə dərslik.
3. Həsənov B., Mustafayeva A., Verdiyeva N., Əliyev S. (2020). Ümumtəhsil məktəblərinin 9-cu sinfi üçün Ədəbiyyat fənni üzrə dərsliyin metodik vəsaiti. Bakı nəşriyyatı, 224 s.
4. Hüseynoğlu S. (2009). "Ədəbiyyat dərslərində yeni texnologiyalar: fəal/interaktiv təlim". Bakı.
5. <https://www.youtube.com/watch?v=Yk5v1tNo-e4>